

MEDGYESI MÁRTON-SÁGI MATILD-SZIVÓS PÉTER

Az idősek jövedelmi helyzetéről¹

Bevezetés

A rendszerváltást követően a strukturális változásokat elemző társadalomtudósok figyelme elsősorban a politikai-gazdasági átalakulás közvetlen következményeire, a munkanélküliségre, a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésére, illetve a társadalmi mobilitási folyamatokra – ezen belül is az új elit kialakulására – koncentrálódott. A nyugdíjas korúakról mint speciális társadalmi csoportról leginkább a jövedelmi egyenlőtlenségekkel és a szegénységgel kapcsolatban esett szó (Andorka és Spéder, 1996; Kolosi, Bedekovics és Szivós, 1998; Kolosi és Sági, 1996, 1998; Spéder, 1999), illetve a nyugdíjrendszer átalakulása során kerültek a figyelem középpontjába (Gál, 1998). A kutatók viszonylag kisebb figyelmet fordítottak azokra a jelenségekre, amelyek nem tekinthetők a rendszerváltás közvetlen társadalmi következményének.

A jelen tanulmány célja, hogy minél teljesebben bemutassa, a Magyar Háztartás Panel és a TÁRKI Háztartás Monitor kutatásra építve az időskorú népesség demográfiai, munkaerőpiaci és jövedelmi jellemzőiről adódó képet. A vizsgálat során azokat tekintettük időskorúnak, akik hatvan évesek vagy idősebbek, de alkalmazzuk a nyugdíjas korú (55 év feletti) kifejezést, valamint külön vizsgáljuk a nyugdíjas népséget is. Az időskorú népesség jellemzőit vagy a teljes népséghez, vagy az aktív korú, vagyis a 18 és 60 év közötti népséghez hasonlítjuk a tanulmányban.

A tanulmány felépítése a következő. Az első fejezetben az időskorú népesség vizsgálatának társadalmi-gazdasági hátterét vázoljuk fel, mégpedig a demográfiai jellemzőkre és a munkaerőpiacra irányítva figyelmünket. A második fejezet az időskorúak jövedelmeit hasonlítja a teljes népesség, illetve a nem idős korú népesség jövedelmeihez. Ebben a fejezetben vizsgáljuk a jövedelmek szerkezetét, a jövedelmi egyenlőtlenségeket és a szegénységet is. A jövedelmi egyenlőtlenségeket több oldalról is igyekszünk körüljárni, így vizsgáljuk a decilisek szerinti átlagjövedelmeket, a jövedelmek decilisek szerinti kumulatív megoszlását jövedelmi típusok szerint, valamint az aggregált jövedelem-egyenlőtlenségi mutatókat. Az időskorú népesség jöve-

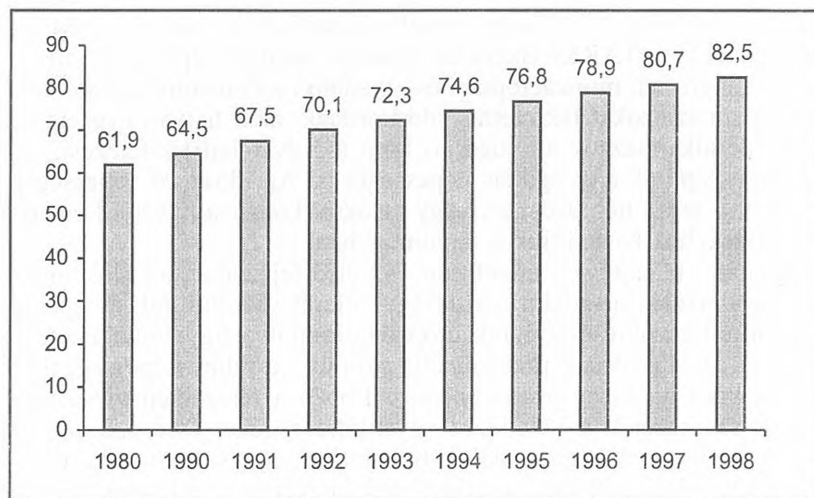
¹ E tanulmány a szerzők „A harmadik kor: az idősek jövedelmi helyzete és lakáskörülményei” című, a TÁRKI Társadalomtudományi Tanulmányok sorozatának 13. számaként 1999. júliusban megjelent írásának rövidített változata.

delmeiben játszott döntő szerep miatt külön vizsgáljuk az állami transzferek különböző típusait az összes jövedelmen belüli részarány és a kumulatív megoszlás tekintetében is. Végül a jövedelemeloszlás „alján” levő szegényeket vizsgáljuk a szegénység különböző definíciói szerint.

1. Az életkori szerkezetben és a munkaerőpiacon bekövetkezett változások Magyarországon

A magyar társadalomban bekövetkezett demográfiai változások közül talán a leginkább közismert tény az, hogy a nyugdíjas korúak aránya évtizedek óta növekszik. 1980-ban a teljes népesség 17%-a, 1990-ben 18,9%-a, 1998-ban pedig 19,4%-a betöltötte a hatvanadik életévét (1. táblázat²). Ezzel egyidejűleg csökkent a születések száma, így a társadalom öregedési rátájának alakulása riasztó méreteket öltött. 1980-ban 2,3 millió 15 évnél fiatalabb gyermek élt hazánkban, míg 1998-ra a munkavállalási kornál fiatalabbak száma közel 600 ezerrel csökkent. Ugyanakkor a munkavállalási korúak száma közel azonos maradt, a nyugdíjas korúak száma pedig emelkedett. Az 1. ábra és a 2. táblázat a népesség korösszetételében lejátszódó kedvezőtlen változásokat mutatja: az idős és fiatal korosztály egymáshoz viszonyított aránya közel harminc év alatt mintegy húsz százalékpontot romlott.

1. ábra Az öregedési ráta alakulása Magyarországon 1980 és 1998 között – a 64 évnél idősebbek százalékos aránya a 15 év alattiakhoz képest (%)

Forrás: KSH 1998

2 A táblázatokat lásd a tanulmány végén.

Ezen átalakulás következményeként jelentős mértékben megváltozott a magyar társadalom foglalkozás-szerkezeti megoszlása. A gazdaságilag aktív népesség száma (és aránya) már 1980 és 1990 között is csökkent valamelyest (5,4 millióról 5,2 millióra), a rendszerváltást követő nyolcadik évben pedig egy millióval kevesebb gazdaságilag aktív személyt regisztráltak, mint 1990-ben. Mivel a gyerekek száma is folyamatosan csökkent ezen időszak alatt, a gazdaságilag aktív népesség csökkenése elsősorban az öregségi nyugdíjasok és az aktív korú inaktívak számának robbanásszerű növekedéséből adódik. Magyarországon 200 ezer munkavállalási korú nyugdíjas élt 1990-ben, míg hat év múlva számuk megduplázódott. Ezzel egyidejűleg jelentősen csökkent a munkavállalási koron túl foglalkoztatott nyugdíjasok száma is (2. táblázat). *A rendszerváltást követően tehát aktív korú személyek tömegei választották a biztos munkanélküliséget, illetve a bizonytalan munkaerőpiaci pozíció helyett a nyugdíjas létformát.*

A nyugdíjasok munkaerőpiaci pozíciójában és lakáskörülményeiben bekövetkezett változások részletesebb elemzéséhez a Magyar Háztartás Panel vizsgálat (MHP) 1992-es első hullámának, illetve a TARKI Háztartás Monitor vizsgálat (Monitor) 1998-as adatbázisának adatait használtuk fel. E két vizsgálat során ugyanazon módszerrel, közel azonos kérdésekkel gyűjtöttünk információt a háztartások és a családtagok jövedelmi helyzetéről, lakáskörülményeiről és munkaerőpiaci státusáról. Az említett vizsgálatok tehát kiválóan alkalmasak arra, hogy adataik felhasználásával a nyugdíjas korúak és a nyugdíjasok helyzetében bekövetkezett változásokat elemezzük.

Adataink szerint a „nyugdíjas korú” és „nyugdíjas” kategóriák ugyan szorosán korrelálnak egymással³, de nem állíthatjuk, hogy kölcsönösen egyértelmű kapcsolat van az idős kor és a munkaerőpiaci státus között. Már 1992-ben is meglehetősen nagy arányban találtunk mintánkban fiatal, tehát munkaképes korú nyugdíjasokat. Ekkor az 55 év alatti felnőtt férfiak 5%-a, az 55–59 éves férfiaknak pedig közel fele (47%) volt nyugdíjas. A nők körében még magasabb arányban észleltük a korai nyugdíjazás tényét. Az éppen a vizsgált időszakban átalakulóban levő nyugdíjrendszer még jól magyarázza azt aényt, hogy az 55–59 éves nők kétharmada nyugdíjas volt 1992-ben, viszont az 55 év alatti nők 7,5%-os nyugdíjazási rátáját már nem magyarázhatjuk a nyugdíjkorhatár alacsonyabb voltával (3a táblázat). 1998-ra már mind a férfiak, mind pedig a nők nyugdíjkorhatárát felemelték. Ennek ellenére az 1998-as mintába bekerült felnőttek körében *minden korosztályban* jelentősen nagyobb arányban voltak nyugdíjasok, mint 1992-ben. Ebben az évben az 55 év alatti férfiak közül minden tizedik nyugdíjas volt, tehát hat év alatt duplájára nőtt körükben a nyugdíjasok aránya. A nőknél hasonló tendenciát tapasztaltunk. Az 55 évnél fiatalabb nők körében 5,5%-kal (7,5%-ról 13%-ra) nőtt a nyugdíjasok aránya, s a felemelt nyugdíjkorhatár ellenére

3 Vizsgálatunkban a nyugdíjas korúak két kategóriáját különböztettük meg: 55–59 évesek és ennél idősebbek. Nyugdíjasnak tekintettünk életkortól függetlenül mindenkit, aki munkaerőpiaci státusa szerint nyugdíjas. Sajnos, adataink nem teszik lehetővé, hogy a rokkantnyugdíjasokat a nyugdíjasoktól megkülönböztessük. Így csak feltételezhetjük, hogy az 55–59 éves nyugdíjasok többsége öregségi nyugdíjas, míg az ennél fiatalabbak rokkantnyugdíjasok.

tovább nőtt azok száma is, akik 55–59 éves korukban nyugdíjasok voltak. 1998-ban tíz 55-59 éves nő közül kilenc nyugdíjas volt (3b táblázat).

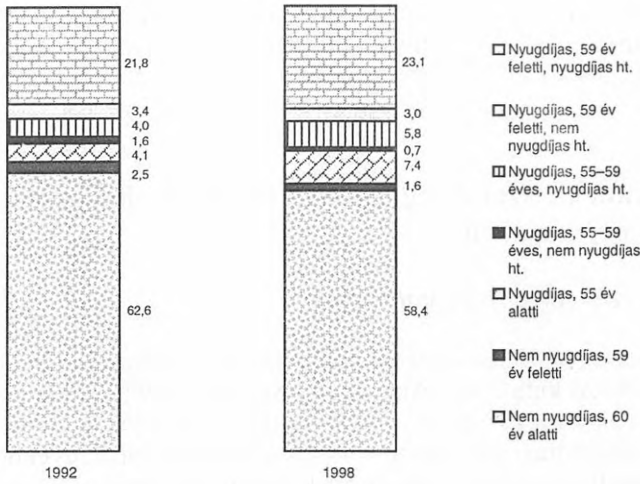
1992-ben még meglehetősen gyakori volt az is, hogy a dolgozók a nyugdíjkorhatár elérését követően nem mentek nyugdíjba, hanem még néhány évig munkahelyükön maradtak. A rendszerváltás utáni időszakban a hatvan éven felüli férfiak 4,5%-a, az 55 év feletti nőknek pedig 10%-a volt aktív kereső. Nyolc évvel a rendszerváltás után azonban már lényegesen kevesebb idős személy döntött úgy, hogy a nyugdíjas kort elérve tovább dolgozik. 1998-ban a 60 éven felüli férfiak csupán 1,5%-a, az 55 év feletti nőknek pedig 6%-a volt gazdaságilag aktív.

A korai nyugdíjazás növekvő arányát egyértelműen a rendszerváltás hatásának kell tekintenünk. Az idősebbek ha elveszítik az állásukat, nehezebben találnak újat, mint a fiatalok. Mindazok, akiknek módjában áll választani, a munkanélküliség, a bizonytalanság helyett inkább választják a korai nyugdíjba vonulást. Ezt a tendenciát a nyugdíjkorhatár növelése sem tudta megakadályozni. Ezzel egyidejűleg jelentős mértékben csökkent a „továbbszolgálók” aránya a nyugdíjas korúak körében. 1998-ban tehát az idős kor erőteljesebben valószínűsíti a nyugdíjas létet, mint tíz évvel korábban, ugyanakkor az a tény, hogy valaki nyugdíjas, kisebb mértékben valószínűsíti azt, hogy az egyén elérte a nyugdíjkorhatárt, tehát időskorú.

Mindezek alapján akkor, amikor a nyugdíjas korúak és a nyugdíjasok helyzetét elemezzük, nem hagyatkozhatunk csupán egyetlen mutatóra – az életkorra, vagy pedig a nyugdíjas státusra. A továbbiakban tehát elemzéseinket párhuzamosan végezzük e két eltérő társadalmi csoportot illetően. Mind életkor, mind pedig munkaerőpiaci státus szerint elemezzük az egyének helyzetét, figyelmünket a nyugdíjas korúakra, illetve a nyugdíjasokra koncentrálván.

További elemzésekkor figyelembe kell vennünk a vizsgált személy háztartásának szerkezetét is. Nyilvánvalóan más tényezők befolyásolják egy olyan nyugdíjas személy lakáshelyzetét, aki egyedül vagy szintén nyugdíjas társával él együtt, mint azét az idős személyét, aki olyan háztartásban él, ahol van aktív kereső is – vagy legalábbis aktív korú személy él a háztartásban. Sajnos, az egyes cellákba eső viszonylag alacsony elemszám miatt nem állt módunkban részletesen elemezni a különböző háztartástípusokban élő, eltérő életkorú nyugdíjas személyek helyzetét. A továbbiakban tehát – külön változó alkalmazásával – a nyugdíjasok hét főbb csoportját különböztettük meg egymástól. Külön csoportként kezeltük (1) az 59 év feletti nyugdíjasokat, akik nyugdíjas háztartásban élnek (tehát a háztartásfő is nyugdíjas); (2) azokat az 59 év feletti nyugdíjasokat, ahol a háztartásban él nem nyugdíjas személy is; (3) az 55–59 éves nyugdíjasokat aszerint, hogy „tisztá nyugdíjas” háztartásban élnek-e (4) vagy sem; (5) az 55 év alatti „korai nyugdíjasokat”; (6) az idős (59 év feletti) aktív keresőket és (7) referencia-csoportként azokat a személyeket, akik nem is nyugdíjasok, és nem is töltötték be a 60. életévüket (2. ábra).

2. ábra A felnőtt népesség megoszlása életkor és nyugdíjas státusz szerint, 1992–1998 (%)

A felnőtt populáció életkori szerkezetét tekintve az 1992-es és 1998-as adataink nem mutatnak lényeges változást (3a és 3b táblázatok). Mindkét évben a vizsgálatba bekerült személyek közel kétharmada (63,6%, illetve 64,1%) 55 év alatti volt, 9%-uk az 55–59 éves korosztályhoz tartozott, 27%-uk pedig 60 éves vagy idősebb volt. Sőt, a férfiak életkori megoszlásának alakulása az általános előregedéssel ellentétes tendenciát mutat: 1998-ban a férfiak körében valamivel több 55 év alatti személyt találunk, mint 1992-ben, az idős férfiak aránya pedig valamelyest csökkent a vizsgált periódusban (25,5%-ról 22,9%-ra). Ennek oka elsősorban a férfiak korai halálozása. *A felnőtt népesség életkor szerinti megoszlásának változása tehát önmagában nem utal a népesség előregedésére.* Itt szeretnénk visszautalni arra, hogy a KSH megfelelő adatközlései is ezt a tendenciát mutatják (2. táblázat). Az öregedési ráta növekedése a Statisztikai Hivatal adatai alapján is elsősorban abból adódik, hogy a gyerekek (munkavállalási kornál fiatalabbak) száma riasztó mértékben csökkent 1992 és 1998 között.

Miközben a nyugdíjas korúak aránya nem nőtt számottevően – s a vizsgált időszakban a nyugdíjkorhatár is kitolódott –, a nyugdíjasok aránya számottevően növekedett 1992-és 1998 között. Míg 1992-ben a felnőtt népesség 35%-a volt nyugdíjas, addig 1998-ban tíz felnőtt közül négy a nyugdíjasok csoportjába tartozott (4. táblázat). A nyugdíjasokon belül nem változott számottevően a nyugdíj mellett munkát vállalók aránya. Mindkét vizsgált időszakban a férfiak 1,5%-a, a nőknek pedig 2% körüli aránya vállalt munkát a nyugdíjazása után.

A háztartásszerkezetet is figyelembe vevő változó elemzések fel kell hívjunk a figyelmet arra, hogy 1992 és 1998 között jelentős mértékben megnőtt a nyugdíjas háztartások – s ezen belül is, a nyugdíjas nőkből álló, aktív kereső nélküli háztartások aránya. 1992-ben minden negyedik felnőtt (25,8%) olyan idős (55 év feletti) nyugdíjas személy volt, aki nyugdíjas háztartásban

élt, míg 1998-ra a megfelelő arány 29%-ra nőtt. (Az 59 év feletti és az 55–59 év közötti nyugdíjas háztartásban élők kategóriájának összegéről van szó, lásd 4. táblázat.) Ezzel együtt valamelyest csökkent azon idős nyugdíjas személyek aránya, akik nem nyugdíjas háztartásban éltek, s lényeges mértékben (62,6%-ról 58,4%-ra) csökkent az aktív korú, nem nyugdíjas személyek aránya (4. táblázat).

2. Jövedelmi helyzet és egyenlőtlenségek az aktív korú és az időskorú népességben

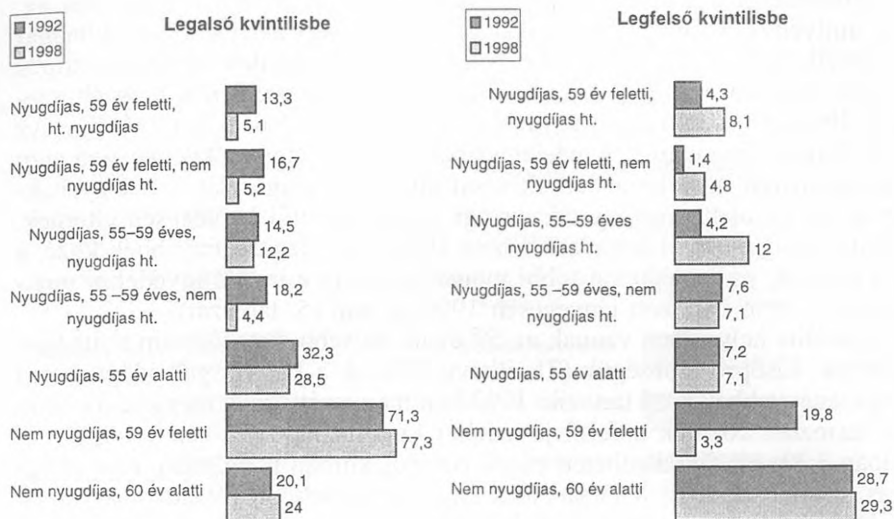
2.1. A jövedelmi helyzet változása

A jövedelmi egyenlőtlenségek és a szegénység rendszerváltás utáni alakulásával foglalkozó kutatások (Andorka és Spéder, 1996; Kolosi és Sági, 1996; Kolosi, Bedekovics és Szívós, 1998; Medgyesi, Szívós és Tóth, 1998) már korábban rámutattak arra, hogy – a hetvenes-nyolcvanas években tapasztaltakkal ellentétben – a kilencvenes évek elején már nem jelent az idős, nyugdíjas lét egyben szegénységet is. Ellenkezőleg: 1992-ben a nyugdíjas korúak közül az átlagnál valamivel kevesebben (18,9%) kerültek a személyes jövedelem alapján számolt legalsó jövedelmi kvintilisbe, hat év múlva pedig a nyugdíjas korúak mindössze 9,6%-a tartozott ebbe a csoportba (lásd 3. ábra és 5. táblázat). Hangsúlyozni szeretnénk, hogy ezzel nem azt állítjuk, hogy az 59 éven felüliek jövedelmi helyzete lényegesen javult volna a rendszerváltást követően. A gazdasági átalakulás következményeképpen a kilencvenes évek elején a magyar társadalom jelentős részének csökkent az életszínvonal. Így történt ez a nyugdíjasok körében is (Kolosi, Bedekovics és Szívós, 1998). Adataink csupán arról tanúskodnak, hogy az öregek jövedelmi helyzete kevésbé romlott, mint a társadalom többségéé, tehát *relatív* jövedelmi helyzetük javult a vizsgált időszakban⁴.

Adataink szerint ugyanakkor a nyugdíjas korúaknak az átlagnál lényegesen kisebb esélyük van arra, hogy a legmagasabb jövedelmi kvintilisbe tartozzanak. 1992-ben a hatvan éven felüliek csupán 5%-a tartozott a felnőtt népesség azon 20%-ához, akik a legmagasabb személyes jövedelemmel rendelkeztek, s 1998-ban sem lett lényegesen magasabb ez az arány (7,4%, lásd 5. táblázat). *A nyugdíjas korúak többsége tehát mind 1992-ben, mind pedig 1998-ban a „tisztas alsó középosztályhoz” tartozott. Nem nőtt az esélyük a meggazdagodásra, de a vizsgált időszakban jelentősen védettebbekké váltak az elszegényedéssel szemben.*

⁴ Meg kívánjuk jegyezni, hogy a nyugdíjas korúak javuló relatív jövedelmi helyzete nem magyar sajátosság. Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (OECD, 1998) hasonló eredményre jutottak több fejlett országot elemezve.

3. ábra A személyes jövedelem alapján számított legalsó és legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozók aránya életkor és nyugdíjas státus szerint, 1992–1998

A felnőtt népességet az egyének foglalkozás-szerkezeti helyzete szerint vizsgálva, a nem dolgozó nyugdíjasok esetében hasonló tendenciát tapasztalunk. A fiatalabb és idősebb nyugdíjasok együttes figyelembevételkor is adataink azt a tényt tükrözik, hogy a nyugdíjas lét önmagában nem valószínűsíti a szegénységet, ellenkezőleg, csökkenti a szegénnyé válás valószínűségét. Azok tehát, akik a bizonytalan munkaerőpiaci helyzetre úgy reagáltak, hogy idő előtt, fiatalon nyugdíjba mentek, valószínűleg jól döntöttek, mert ezzel sikerült kivédeniük szegénnyé válásukat, de legalábbis csökkentették ennek valószínűségét. A munkanélküliek közül ugyanis 1992-ben kétszer annyian, 1998-ban pedig ötször (!) annyian tartoztak a legszegényebbek közé, mint amennyien a nyugdíjasok közül a megfelelő vizsgált időszakban szegénynek számítottak (5. táblázat).

Itt kívánjuk felhívni a nyugdíjasok egy speciális csoportja, a nyugdíj mellett dolgozó személyek jövedelmi helyzetére a figyelmet. Úgy tűnik, hogy személyes jövedelmüket tekintve ezek a személyek alkotják a magyar társadalom leginkább homogén, jómódú rétegét. 1992-ben a nyugdíj mellett dolgozók csupán 5%-a tartozott a legalacsonyabb jövedelmi kvintilisbe, s egyharmaduk a leginkább jómódúak csoportját gyarapította. 1998-ra ez a speciális helyzet még markánsabban mutatkozott meg. Ekkor a nyugdíj mellett dolgozók csupán 1,6%-a tartozott a legszegényebbek közé, s kétharmaduk a felső jövedelmi kvintilisbe. Ez utóbbi időszakban tehát a nyugdíj mellett dolgozók személyes jövedelmi pozíciója a vállalkozókéénál is kedvezőbb képet mutat (5. táblázat). Ismételten szeretnénk utalni arra, hogy a nyugdíj mellett dolgozók a magyar társadalmi rétegződésben speciális helyet foglal-

nak el: többségük vagy vállalkozó, vagy pedig az értelmiségi réteg egyik, az érdekeit kivételesen jól érvényesítő alcsoportjába tartozik.

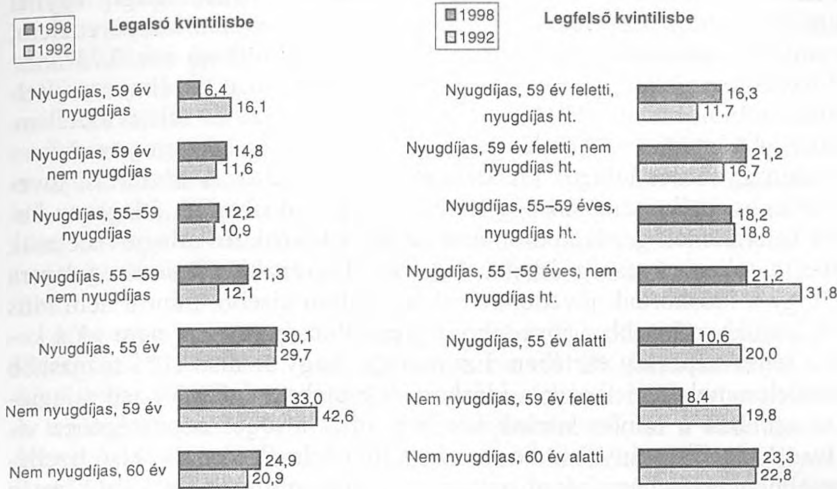
Természetesen a nyugdíjasok személyi jövedelmét nem befolyásolja az, hogy milyen (csak nyugdíjas tagokat tartalmazó, vagy aktív korú családtaggal is rendelkező) háztartásban él. Ezért a nyugdíjasok életkor és háztartástípus szerinti bontásban elemzett jövedelmi helyzetét alapvetően a vizsgált személy életkora (és ami ezzel együtt jár: nyugdíjának típusa) befolyásolja. Az 54 év feletti nyugdíjasok jövedelemszerkezete alapvetően megegyezik a nem dolgozó nyugdíjasok korábban elemzett jövedelmi megoszlásával. Ugyanakkor az 55 év alatti nyugdíjasok anyagi viszonyai ettől lényegesen eltérnek. A fiatal nyugdíjasok harmada tartozott 1992-ben a legszegényebbek közé, s ez a helyzet – ellentétben a többi nyugdíjas relatíve javuló jövedelmi pozíciójával – nem változott lényegesen 1998-ra sem (5. táblázat).

Speciális helyzetben vannak az 59 évnél idősebb, kereső, nem nyugdíjas emberek. Elsőprő többségük (71, illetve 77%-uk a két vizsgált időpontban) a legszegényebbek közé tartozik. 1992-ben még az átlagnak megfelelő arányban tartoztak közülük a felső jövedelmi kvintilisbe, 1998-ban viszont már csupán 3,3%-uk dicsekedhetett ezzel. Az idős korban is dolgozó, nem nyugdíjas személyek tehát a társadalom egyik lelegelettebb rétegéből kerülnek ki. Többségük nem hivatástudatból, a munka szeretete miatt dolgozik a nyugdíjkorhatáron túl is, hanem azért, mert erre rákényszerül.

A háztartások egy főre jutó jövedelme szerinti jövedelmi kvintilisekbe sorolás nem módosítja lényegesen a nyugdíjasok jövedelmi helyzetéről alkotott korábbi képünket (4. ábra). Az egy főre jutó jövedelem szerint az 59 év feletiek, a nem dolgozó nyugdíjasok, valamint az 55 év feletti, nyugdíjas háztartásban élő nyugdíjasok közül valamivel többen kerülnek be az így számított legfelső jövedelmi kvintilisbe, mint a személyi jövedelem alapján, de a leginkább jómódú csoporthoz tartozók aránya e csoportokon belül még ekkor sem éri el az átlagot.

Valamelyest módosul az 55–59 év közötti, aktív korú háztartástaggal is rendelkező családban élő nyugdíjasok jövedelmi helyzete akkor, ha számításunk alapját nem a személyi jövedelmük, hanem a háztartás egy főre jutó jövedelme képezi. 1992-ben az egy főre jutó jövedelem szerinti helyzetük közel azonos volt a többi, 54 év feletti nyugdíjaséval, 1998-ra viszont ez jelentősen megváltozott. Az 54 év feletti, nem nyugdíjas háztartásban élő nyugdíjasok közül mind a legelső, mind pedig a legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozók aránya megközelíti 1998-ban az átlagnak megfelelő értéket.

4. ábra A háztartás egy főre jutó jövedelme alapján számított legalsó és legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozók aránya életkor és nyugdíjas státusz szerint, 1992–1998

A többgenerációs családban élő nyugdíjasok esetében tehát egyesek jövedelmi helyzetét a többi családtag jövedelme „felfele korrigálja”, mások esetében viszont a családban élő többi (eltartott) személy jövedelme „lehúzza” a nyugdíjas egy főre jutó jövedelemből számított relatíve kedvező jövedelmi pozícióját a személyes jövedelem alapján korábban számított helyzethez képest (6. táblázat).

Ugyanakkor az 55 év alatti nyugdíjasok, és az 59 év feletti nyugdíjasok esetében a család egyértelműen kedvezően befolyásolja az egyén jövedelmi helyzetét az egyéni jövedelem alapján számíthatóhoz képest. Az 55 év alatti nyugdíjasok jövedelmi pozíciója az egy főre jutó jövedelem alapján számított relatív helyzetük szerint megfelel az átlagnak. A 60 év feletti nem nyugdíjasok körében ugyan e számítás szerint is lényegesen többen számítanak szegénynek, viszont fele annyian, mint ha az egyéni jövedelmük alapján számolnánk.

2.2. Jövedelemszerkezet és jövedelmi egyenlőtlenségek

Elemzésünk ezen részében az 1998-as jövedelmek egyenlőtlenségeire és az egyenlőtlenség szociális következményeire koncentrálunk. A különböző méretű háztartások jövedelmeinek összehasonlítására fogyasztási súlyokat fogunk alkalmazni. A háztartásoknak ugyanis olyan fix költségeik vannak, amelyek akkor sem növekednek, ha több háztartástag veszi őket igénybe (pl. lakásrezsi). Emiatt, ha egy adott háztartás egy újabb háztartástaggal gyarapodik, nincs szükség a háztartási jövedelem arányos növekedésére ahhoz, hogy az új háztartástag ugyanannyit fogyaszthasson, mint a többi, ehhez ki-

sebb jövedelemnövekmény is elég. A háztartási jövedelmeket tehát minden egyénhez hozzárendeltük, de nem úgy, hogy vettük volna az egy főre jutó jövedelemösszeget, hanem a második, harmadik stb. háztartástagot egynél kisebb súllyal vettük figyelembe. Ez az úgynevezett ekvivalens jövedelem, ahol a súlyok számításánál használt rugalmassági együttható $e = 0,73^5$.

A 7. táblázat az alapvető jövedelemeloszlási mutatókat tartalmazza a teljes minta, a felnőtt korúak (18–59 év) és a időskorúak (59 év felett) esetében. A táblázat a háztartási ekvivalens jövedelmek alapján képzett jövedelmi tizedek legnagyobb és átlagos jövedelmét is tartalmazza. A háztartási jövedelmek átlagos értékei alapján úgy látszik, hogy a időskorúak átlagosan kevesebbel kénytelenek gazdálkodni, mint az aktív korúak, és átlagjövedelmük valamivel a teljes népesség átlaga alatt van. Ugyanakkor minden jel arra mutat, hogy a időskorúak jövedelmeinek szóródása kisebb, mint a nem idős korúaké, körükben kisebb a jövedelmi egyenlőtlenség, mint a nem idős korúak és a teljes népesség esetében. Ezt mutatja, hogy az alsó 10% magasabb átlagjövedelemmel rendelkezik a időskorúak esetében, a felső tized átlagjövedelme azonban a felnőtt korúak körében, mint a teljes népességéhez viszonyítva. A decilis-arány mutató, amely a jövedelmek alsó és felső tizedének figyelmen kívül hagyásával mutatja a legnagyobb és a legkisebb érték arányát, másképpen akkora a nem idős korúak esetében, mint az 59 éven felüliek csoportjában. A 18 és 59 év közöttiek esetében 3,6-szor nagyobb a kilencedik decilis maximális értéke az első decilisénél, az idősök esetében azonban csak 2,4 ez a szorzó. Ugyanerre az összefüggésre hívják fel a figyelmet az egyenlőtlenségi mutatók is. A Gini-koefficiens, az átlagos logaritmikus eltérés⁶ (ezentúl: MLD: Mean Log Deviation), a variancián alapuló négyzetes variációs mutató⁷ (ezentúl SCV: Squared Coefficient of Variation) és az Atkinson-index⁸ is a felnőtt korú népesség esetében nagyobb értéket vesz fel, mint az időskorú népesség esetében. Látható az is, hogy a teljes népességre vonatkozó egyenlőtlenségi index értéke a két részsokaságra jellemző érték között alakul.

A 8. táblázat azt mutatja, hogy az egyes jövedelmi tizedek kumulatív a jövedelmek különböző fajtáiból hány százalékkal részesülnek. Tehát pl. a táblázat első részében, a transzferjövedelmek oszlopban szereplő negyedik szám azt jelenti, hogy a teljes népesség háztartási jövedelem szerinti alsó 40%-a az összes transzferjövedelem 36,6%-át kapja. A táblázat alapján képet kaphatunk az egyes jövedelemtípusok, illetve az összes jövedelem eloszlásának egyenlőtlenségéről. Teljes egyenlőség esetén ugyanis az volna a helyzet, hogy minden tized az adott jövedelemfajtából 10%-kal részesedik. Ezzel szemben azt látjuk, hogy a teljes mintában az összes jövedelemből az alsó decilis 3,7%-kal részesedik, míg a legfelsőbb decilis az összes jövedelem

5 Formálisan az ekvivalens, háztartástagra vetített háztartási jövedelem számításának módja: $Y = I/S^e$, ahol Y a háztartási jövedelem, S a háztartás létszáma, e pedig a rugalmassági együttható.

6 $MLD = (1/n) \sum \ln(\mu/y_i)$, ahol n a sokaság létszáma, és $i = 1, \dots, n$, továbbá y_i az i -edik egyén jövedelme, és μ a jövedelmek átlaga.

7 $SCV = \text{var}(y_i)/\mu^2$, ahol a var a szórásnégyzetet jelöli, a többi jelölés az előző lányszóval azonos.

8 $Atkinson = 1 - \{(1/n) \sum (y_i/\mu)^{1-a}\}^{1/(1-a)}$

több mint egyötödét kapja. Ennél valamivel kisebb egyenlőtlenségről árulkodik az idősekre vonatkozó része a táblázatnak, ahol az alsó tized 5,3%-kal, a felső pedig 18,2%-kal részesül az összes jövedelemből.

A vizsgálatban a következő jövedelemtípusokat különböztettük meg: munkavállalói jövedelmek (főállásból származó rendszeres és ritka jövedelmek), ezen belül megkülönböztetjük a háztartásfő, a háztartásfő házastársa/élettársa, illetve egyéb háztartástagok munkavállalói jövedelmét; tőkejövedelmek (ingatlan és állóeszköz bérbeadásából származó jövedelmek; egyéb osztatlan háztartási jövedelmek), vállalkozói jövedelmek (vállalkozói osztalék, nyereség, részesedés; mezőgazdasági kistermelésből származó jövedelem; rendszeres és alkalmi különmunkából származó jövedelmek; privát transzferek) és állami transzferek (társadalombiztosítási és szociális jövedelmek).

A keresetek eloszlása az összes jövedelem eloszlásánál is nagyobb egyenlőtlenséget mutat (1–3. oszlop), hiszen csak 1–2%-kal részesedik a legalsó tized, míg a legfelső tíz százalék az összes kereset mintegy negyedét kapja. A legnagyobb az egyenlőtlenség a tőkejövedelmek és a vállalkozási jövedelmek esetében, amelyeknél a legfelső tized majdnem az összes ilyen típusú jövedelem felét teheti zsebre. A transzferjövedelmek eloszlása a leginkább egyenlő a jövedelemtípusok között. A legfelső tized mintegy 8%-kal részesedik ezekből, a jövedelmek szerinti legalsó 10% pedig 7%-kal, és a közbülső tizedekben is nagyjából egyenletes az eloszlás, a középső (4.–6.) tizedek némileg nagyobb részesedésével. Az idősök körében a teljes népességnél tapasztaltakhoz képest nagyobb a keresetek egyenlőtlensége. A háztartásfő és társa (feleség, élettárs) kereseteinek esetében a időskorúak háztartási jövedelem szerinti felső tizede a keresetekből majdnem 50%-kal részesedik. Meglepő módon a tőkejövedelmek esetében kisebb az egyenlőtlenség a időskorúak között, mint a teljes népességben, hiszen az alsó kilenc tized 63%-át kapja az ilyen típusú jövedelmeknek, szemben a teljes mintában tapasztalt 54%-kal.

A 9. táblázat az egyes jövedelmi tizedek jövedelemszerkezetét mutatja, vagyis azt, hogy az adott decilis összes jövedelmének hány százaléka származott a különböző jövedelemfajtákból. A nem idős korú népesség jövedelmeinek több mint fele (57,9%-a) származik keresetből, az állami transzferek pedig az összes jövedelem 30,5%-át teszik ki. A maradék 10%-ot a vállalkozói és a tőkejövedelmek adják. A időskorúak esetében érthetően teljesen más a jövedelmek szerkezete. Az idősök jövedelmei négyötöd részben állami transzferből származnak, és mindössze 10,8% a keresetek aránya. Ugyancsak alacsony a vállalkozói és tőkejövedelmek aránya, amely összesen a jövedelmek 8,6%-át teszi ki. Ezt a képet jelentősen árnyalja, ha a jövedelemszerkezetet decilisenként is megvizsgáljuk. Láthatjuk, hogy a teljes népességben a legalsó jövedelmi decilisben a jövedelmek majd háromnegyede állami transzferjövedelem, míg a legfelső tized esetében ez csak 16%, ugyanakkor 60% körüli összesen a keresetek aránya a legalsó tizedre jellemző 20%-kal szemben. Hasonló jövedelemszerkezetbeli eltérések az idősök csoportján belül is megfigyelhetők, tehát a felsőbb tizedek nagyobb arányban részesednek

a keresetekből, míg az alsóbb decilisek esetében magasabb a transzferjövedelmek részaránya a felsőbb jövedelmi decilisekhez képest.

Elemezzük azt is, hogy az állami transzfereken belül hogyan alakult az egyes komponensek eloszlása (lásd 10. táblázat). Hatféle transzfert különböztettünk meg, melyek a következők: (1) öregségi nyugdíj, (2) egyéb nyugdíj (rokkantnyugdíj, özvegyi nyugdíj, egyéb nyugdíj), (3) családi támogatások (gyed, gyes, gyet, családi pótlék), (4) munkanélküli ellátás (munkanélküli járadék, munkanélküliek jövedelem pótló támogatása), (5) segélyek (rendszeres szociális segély, rendkívüli szociális segély, időskori járadék, árvasági ellátás) és (6) egyéb ellátások (táppénz, egyéb ellátás, átképzési támogatás, ösztöndíj). A 10. táblázat az egyes jövedelmi decilisek részesedését mutatja a különböző transzferjövedelmekből. Látható, hogy a teljes népességben a családi támogatások és a munkanélküliségi ellátás az, amely a leginkább „célzottak” tekinthető olyan értelemben, hogy ezek esetében a legalsó decilisek létszámarányuknál (10%-nál) jóval nagyobb mértékben részesednek. A különböző segélyekből érdekes módon az alsó négy decilis mellett a hetedik is igen nagy mértékben részesül. A nyugdíjak esetében az alsó decilisek alacsony részesedése abból fakad, hogy a nyugdíjak összege elegendő ahhoz, hogy az illető a középső jövedelmi decilisek valamelyikébe kerüljön. Az idősek körében az állami transzferek rétegeloszlásának nagyjából hasonló mintáját fedezhetjük fel. Az időskorúak által kapott munkanélküli ellátások több mint 60%-a a idősek legszegényebb 30%-ához került. Nagyjából egyenletes a családi támogatások eloszlása, az ötödik decilis képez némileg csak kivételt 15%-os részesedésével. A segélyek esetében ismét megfigyelhető, hogy a időskorúak alsó négy decilise részesedik létszámarányát felülmúló mértékben ezekből a transzferekből. Viszont ismét van a jövedelemeloszlás másik végén egy réteg, amely szintén relatíve sokat, az idősek számára kiosztott ilyen transzferek 15%-át kapja. Az egyéb nyugdíjak esetén is a transzferek célzottsága figyelhető meg, főképp az alsó három decilis részesedik a többinél nagyobb arányban. Az öregségi nyugdíjak esetén azonban a jövedelmek egyenlőtlen eloszlását látjuk, a felső decilisek 10%-nál nagyobb, az alsó decilisek 10%-nál kisebb mértékben részesednek ebből a jövedelemfajtából.

A következő, 11. táblázat azt mutatja, hogy az egyes decilisekben az összjövedelem hány százaléka származik a különböző transzferekből. A teljes népességben azt láthatjuk, hogy az összes jövedelmek 21%-át adják az öregségi nyugdíjak, 9%-át teszik ki az egyéb nyugdíjak, 6%-át jelentik a családi támogatások, míg a munkanélküli ellátás az összes jövedelem 2%-ára rúg. A segélyek és az egyéb ellátások 1–2% körüli részesedéssel bírnak az összjövedelmen belül, így jön ki az összes állami transzfer több mint 40%-os részesedése a jövedelmekből. A nyugdíjak aránya az ötödik decilis esetében a legmagasabb az összes jövedelmen belül, az átlagos arányt mintegy 15%-kal haladja meg, ami szintén azt mutatja, hogy a nyugdíjasok a középső tizedekben felülreprezentáltak. Az egyéb nyugdíjak, a családi támogatások, a munkanélküli ellátások és a különböző segélyek azonban a legalsó tized esetében teszik ki a jövedelmek legnagyobb hányadát, hozzájárulva ahhoz, hogy a népesség legalacsonyabb jövedelmű 10%-ának jövedelmeiben nagyon

magas, több mint 70% az állami transzferek aránya. A transzfereknek hasonló rétegeloszlása figyelhető meg, ha csak a időskorúakat vesszük figyelembe: az öregségi nyugdíj a középső decilisekben jelenti a legnagyobb tételt az összes jövedelmen belül (76–79%), a többi transzfertípusnak a legalsó tized jövedelmein belül van a legnagyobb részesedése. Természetesen az 59 éven felüliek esetében a transzferek az összes jövedelem sokkal nagyobb részét teszik ki, mint a felnőtt korúak esetében vagy akár a teljes népességre jellemzően. Az idősök 60%-ának jövedelmei kilenczted körüli arányban állami transzferből származnak.

2.3. Szegénység

A szegénység fogalmára vonatkozóan nem alakult ki egységes, mindenki – vagy legalább a többség – által elfogadott álláspont szakmai körökben, amiből az következik, hogy a szegények azonosítása még viták tárgya. Így a szegénységi küszöb kiszámítására is több lehetséges módszer alkalmazható. Mivel nem létezik konszenzus a szegénységi küszöböt illetően, ezért érdemes a lehetséges megközelítéseket számba venni. Az első fogalompár, amit meg kell említeni a szegénység mérésével kapcsolatban, az abszolút vagy relatív szegénység kategóriái. Az elsőnél a táplálkozás, a ruházat, a lakás kielégítő vagy nem kielégítő volta a releváns elem. A második megközelítés esetében a társadalmi kontextus hangsúlyozása a lényeges. Meg kell jegyezni, hogy az abszolút típusú definíció is tartalmaz relatív elemeket, ugyanis az alapvető javak köre vagy a meghatározott élelmiszerek tartalma önmagában is tükrözi az adott társadalom fejlettségének és egyéb jellemzőinek szintjét. Ezen objektívnek tekinthető megközelítések mellett létezik a szubjektív definíció is, amikor vagy a kérdezettek önbesorolása, vagy a megélhetési szintekre adott válaszokból deriválható küszöb figyelembevételével lehet meghatározni a szegények körét. A szakirodalomban egyre elterjedtebb a szegénység többdimenziós voltának hangsúlyozása és az anyagi meghatározottság mellett a társadalmi beágyazottság (illetve az abból való kirekesztettség) kiemelése.

Ebben a részben először a szegénység relatív koncepcióját fogjuk alkalmazni, nevezetesen a mediánjövedelem meghatározott százalékát tekintjük szegénységi küszöbértéknek. A legkönnyebben értelmezhető szegénységi mérőszám a szegénységi ráta, amely a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkezők arányát mutatja. A szegénység „súlyosságát” fejezi ki az ún. szegénységi rés-arány, ami a szegények átlagjövedelmének szegénységi küszöbtől való eltérését, elmaradását fejezi ki százalékos formában. Ugyancsak érdekes információkat szolgáltat a szegénységi küszöb alatt levők jövedelmei szóródásának vizsgálatához a szegények esetében valamelyik egyenlőtlenségi mutató (jelen esetben a Gini-index) kiszámolása. A 13. táblázat a szegénységi küszöb négy lehetséges definíciója mellett mutatja ezen indexek értékét a teljes, a nem idős korú és az időskorú népességre, a mediánjövedelmet először minden részokaság esetén külön kiszámolva, majd a teljes népesség mediánjövedelmét alapul véve. Látható, hogy a teljes népességben belül a legmagasabb szegénységi küszöb mellett (a medián 60%-a), a

népesség 13%-a tekinthető szegénynek. Az általánosan elfogadott, a medián felénél meghatározott szegénységi küszöbérték szerint a lakosság 8%-a, míg a legkisebb kritérium alapján csupán 2% számít szegénynek. Az időskorúak esetében jóval alacsonyabb arányokat kapunk, akár az adott részsokaság mediánjövedelme alapján számítjuk ki a szegénységi küszöböt, akár a teljes népesség mediánját vesszük alapul. Tehát a 13. táblázat felső részében a medián fele küszöbérték mellett adódó 3%-os szegénységi ráta azt jelenti, hogy a időskorúak között 3% azok aránya, akik jövedelme nem éri el a időskorúak mediánjövedelmének felét. Ezek az értékek tehát ismét megerősítik a korábban elmondottakat, hogy a időskorúak jövedelmei kevésbé szóródnak, kevésbé egyenlőtlenek, mint a felnőtt korúaké (vagy mint a teljes népességben tapasztalható), hiszen alacsonyabb a jövedelemeloszlás alapján levő értékek száma. Nem sokban különböznek ettől a 13. táblázat alsó felében szereplő értékek, amelyeket úgy kaptunk, hogy a teljes népesség mediánjövedelmét vettük alapul a szegénységi küszöbök kiszámításához mindkét részsokaság esetében.

Az abszolút szegénység vizsgálatakor az 1992-es mediánjövedelmeket vettük alapul a szegénységi küszöb kiszámításához⁹. Az eredményeket a 14. táblázat tartalmazza. Látható, hogy a teljes népességben jóval nagyobb az egyes szegénységi küszöbök alatti jövedelemmel rendelkezők aránya, mint a relatív szegénységi mutatók esetében, ami a szegénységi küszöbök reálértékének 1992 és 1998 közötti csökkenését jelzi. A leggyakrabban használt szegénységi küszöb esetén (a medián 50%-a) a teljes népesség több mint egyötöde számít szegénynek. Itt is látható, a 14. táblázat felső részében, hogy az időskorúak esetén alacsonyabb a szegények, vagyis a jövedelemeloszlás alapján levő egyének aránya, ha a szegénységi küszöb meghatározásánál használt mediánjövedelmet minden részsokaságra külön kiszámítjuk. Ha az 1992-es teljes népesség mediánjövedelmét vesszük alapul a küszöb számításhoz mindegyik népességszociális csoport esetében, akkor a szegénységi ráta magasabb értékeket kapjuk az időseknel.

Becsléseink alapján jóval kisebb az 59 éven felüliek esetében a szegénységi rés-arány értéke, mint a nem idős korúaknál. A időskorúak esetében a medián fele küszöbérték mellett a szegények jövedelme átlagosan 18%-kal marad el a szegénységi küszöbtől, míg ugyanez a nem idős korúak 27%-ára igaz. Ez azt mutatja, hogy a időskorú szegények nincsenek annyira leszakadva a szegénységi küszöbtől, mint a felnőtt korú szegények, tehát a jövedelemeloszlás „alsó” vége közelebb van a középhez az idősek esetében. A szegények körében meghatározott Gini egyenlőtlenségi index értéke is kisebb a időskorúak esetében, ami azt mutatja, hogy az 59 év feletti szegények jövedelmei homogénebbek, nincsenek közöttük akkora különbségek, mint az aktív korú szegények jövedelmei között.

A következő két táblázatból (15. és 16. táblázat) azt láthatjuk, hogy egyes társadalmi csoportokban mekkora a szegények aránya, a szegénységi küszöböt a mediánjövedelem feleként definiálva. A már korábban leírt háztartás-

⁹ Az adatok forrása a Magyar Háztartás Panel (MHP) volt. Az abszolút szegénységi mutatók számításakor az 1998-as jövedelemértékeket a megfelelő fogyasztói árindexszel deflálva kaptunk 1992-es árakon kifejezett jövedelmeket.

típusok közül a legmagasabb a szegények aránya a gyermeküket egyedül nevelő szülők körében, hiszen az ilyen típusú háztartásban élő személyek több mint egynegyede a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkezik. Szintén magas, a teljes népességre jellemző 8%-os értéknek a duplája a szegények aránya azon gyermekes családok esetében, ahol legfeljebb egy szülő dolgozik. Átlag körüli a szegénységi ráta értéke a gyermektelen és a két- vagy többkeresős gyermekes családok csoportjában. A többi háztartástípusnál az átlagos érték alatti szegénységi rátát becsültünk, így az egyedülálló nyugdíjas és a nyugdíjas háztartásfővel és több felnőttel rendelkező háztartások esetében is alacsony, a teljes népességre jellemző 8%-os arány fele körül van a szegények aránya. Életkor szerint vizsgálva a legfiatalabb korosztályban, a 18 év alattiak körében mutatkozik a legmagasabb, 14%-os szegénységi ráta, ami összhangban áll a háztartástípusok elemzésénél tett korábbi megállapításainkkal. A 18-tól 50 éves korig terjedő korcsoportokban átlag körüli a szegények aránya, míg az ennél idősebb korosztályok esetén, ahogy az előbb is láttuk, jóval alacsonyabb a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkezők aránya.

Megvizsgáltuk azt is, hogy milyen szerepet játszanak a jóléti támogatások a szegénység csökkentésében, azaz hogy az egyes jóléti támogatások milyen mértékben képesek csökkenteni a szegénységi mértékeket (Szivós és Tóth, 1998). A gondolatmenet a következő egyszerű feltételezésre épül: nézzük meg előbb, hogy mekkorák a különböző szegénységi küszöbök alapján számolt szegénységi indexek akkor, ha az egyes támogatásokat „beleszámoljuk” a háztartások összes jövedelmeibe, és milyenek, ha a támogatásokat „kivesszük” – változatlanul hagyva a küszöböket. A 17. és 18. táblázatok áttanulmányozása során jól láthatjuk, hogy a szegénységi ráták a „visszavonásokkal” mozognak, mindig nagyobbak az adott jóléti támogatás nélkül, mint azt is beszámítva. Meg kell jegyeznünk, hogy ebben az esetben nem az ekvivalens háztartási jövedelmet, hanem az egy főre jutó háztartási jövedelmet vettük alapul. A táblázatokból kiderül, hogy a legnagyobb hatással a nyugdíj és a családi pótlék van a szegénységi rátára. Nyugdíj nélkül az egy főre jutó jövedelem átlagának felénél meghatározott szegénységi küszöb mellett 37,3%-os a szegények aránya, szemben az egyébként jellemző 12,8%-os aránnyal. Még nagyobb a szegények arányának növekedése, ha nem az átlag, hanem a mediánjövedelem felénél határozzuk meg a szegénységi küszöböt. Amennyiben a jövedelemeloszlás alsó ötödét tekintjük szegénynek, a szegénységi ráta 45,6%-ra növekszik a nyugdíj elvonásával. A másik jóléti támogatás, amelynek az elemzés szerint jelentős hatása van a szegénységre, a családi pótlék. A táblázatból megállapítható továbbá az is, hogy a családi pótlék és a nyugdíj szegénységcsökkentő hatása bizonyos értelemben egymással szembe mozog. Ebben bizonyára annak is szerepe van, hogy e két juttatás a szociális rendszer két legnagyobb tétele. Esetükben az egyikre vonatkozó döntés mindig kihatással van a másikra is, hiszen a támogatások „karbantartására” vonatkozó forrásokért, ha áttételesen is, de azért van verseny.

2.4. A időskorúak helye a jövedelemeloszlásban

A szegénységgel kapcsolatos eddigi vizsgálataink azt mutatták, hogy a időskorúak csoportján belül viszonylag alacsonyabb a szegények, a jövedelemeloszlás alján lévők aránya. A 19. táblázatból látható, hogy a jövedelmi decilisek alapján a jövedelemeloszlás melyik részén találhatók nagyobb számban a időskorúak. A teljes népességben 18,6% az 59 éven felüliek aránya, ennél lényegesen magasabb arányokat pedig a negyedik, ötödik és hatodik decilisben találunk. A időskorúak tehát a középső decilisekben felülreprezentáltak. Jóval kevesebben esnek közülük a legalsó decilisekbe és a legfelsőkbe a 60 éven aluliak háztartásaihoz képest.

Összességében tehát azt állapíthatjuk meg, hogy az időskorúak életszínvonala, illetőleg jövedelmi helyzete a lakosság egészéhez viszonyítva valamivel kedvezőtlenebb, az egyedülállók esetében a különbség elég határozott. A időskorúak ekvivalens háztartástagra számított átlagos évi háztartási jövedelme a korábban elemzett 7. táblázat alapján 348 552 Ft, ami 10,5%-kal kevesebb, mint a nem idős korúak esetén becsült 389 426 Ft-os jövedelemérték. Vannak azonban az életszínvonalnak olyan elemei is, amelyek tekintetében a különbségek nem lényegesek. Az öregek helyzete a magyar társadalomban nehéz, ez nyilvánvaló, de a társadalom egészének helyzetéhez viszonyítva általában nem sokkal rosszabb. Vannak olyan folyamatok, melyek a leszakadás irányába hatnak, így például az, hogy az utóbbi években nagymértékben csökkent a nyugdíj mellett valamilyen munkalehetőséggel élni tudók száma, legalábbis a legális szférára vonatkozó adatok szerint. Ez nyilvánvalóan elsősorban a nyugdíjasok fiatalabb, 60–69 éves korcsoportját érinti. Láttuk, hogy az időskorúak helyzetét elsősorban a nyugdíj összege, illetőleg léte vagy nemléte határozza meg. A nyugdíj reálértéke az utóbbi években csökkent, de csökkenése korántsem volt olyan, mint amennyi a gazdaság teljesítménycsökkenéséből automatikusan következett volna. 1992 és 1998 között az időszak elején megállapított átlagnyugdíj reálértéke 16-17%-kal esett vissza¹⁰. Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a nyugdíjasok helyzete, pontosabban a pénzjövedelmeken alapuló életszínvonala nem csökkent ilyen mértékben, az ennél kedvezőbb. Ez a megállapítás a nyugdíjasok egyes csoportjaira nézve nem mindig érvényes, de általánosságban igen.

10 A nyugdíjak reálértékének változása 1992 és 1998 között

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Reálérték- változás, %	-2,4	-3,7	5,1	-10,0	-8,9	1,0	6,4
Kumulált reálérték- változás, %	-2,4	-6,0	-1,2	-11,1	-19,0	-18,2	-13,0

Az átlagos nyugdíj alapján (30 év szolgálati idő, nyugdíjmegállapítás 1991-ben, az átlagkereset alapján).

3. Összefoglalás

Tanulmányunkban az idősök munkeroiapi helyzetének és jövedelmének 1992 és 1998 közötti változását elemeztük a Magyar Háztartás Panel vizsgálat első hullámának, valamint a TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálat 1998-as adatainak felhasználásával.

A magyar népesség demográfiai szerkezetének közismert problémája az időskorúak arányának növekedése. Az 59 éven felüliek aránya 1960-ban még csak 13,8% volt, 1998-as vizsgálatunkban pedig a minta 20%-át tette ki. A csak időskorú személyekből álló háztartások aránya is jelentős mértékben megnőtt, 1998-as vizsgálatunkban a háztartások 28%-a ilyen (11% az egyedülálló idős, 17% a több idős személyből álló háztartások aránya), míg a vegyes korösszetételű, de öregkorúakat is magában foglaló háztartások aránya – a háztartások felaprózódási irányzata miatt – valamelyest csökkent.

A vizsgált időszakban az időskorúak arányánál nagyobb mértékben nőtt a nyugdíjasok hányada a magyar társadalomban, aminek legfőbb oka a korai nyugdíjba vonulás megnövekedett aránya. Ezzel párhuzamosan jelentős mértékben csökkent a munkavállalási koron túl foglalkoztatottak száma és aránya. Az életkor és a nyugdíjas státus közötti korreláció a vizsgált időszakban sajátos módon változott. Az idős kor 1998-ban lényegesen nagyobb mértékben valószínűsíti a nyugdíjas státust, ugyanakkor a nyugdíjas státus kisebb mértékben valószínűsíti az idős kort, mint 1992-ben. Megállapítható az is, hogy a nyugdíjasok nem tekinthetők homogén társadalmi csoportnak. Helyzetüket befolyásolja életkoruk, valamint az is, hogy milyen háztartásban élnek. A nyugdíj mellett munkát vállalók helyzete minden tekintetben jobb a nyugdíjasok átlagánál. Azok helyzete viszont, akik a nyugdíjkorhatár elérése után sem nyugdíjasok, lényegesen rosszabb a nyugdíjasok többségénél.

A tanulmány második részében a háztartási jövedelmek szerkezetét és eloszlását vizsgáltuk az aktív és inaktív korú népesség körében. Az egyes népességcsoportok jövedelmi szerkezetét tekintve jelentős különbségek tapasztalhatók. Az időskorúaknál a teljes népességhez viszonyítva jóval magasabb, 81% a transzferjövedelmek aránya, míg a teljes népességen belül ez az arány felelkező, az aktív korúak csoportjában pedig még kisebb, mindössze 30%. Az időskorúak jövedelmeinek közel kétharmada származik öregségi, 13%-a egyéb nyugdíjból. Az öregségi nyugdíj az összes jövedelmen belül a középső decilisekben a legnagyobb (76–79%), a többi transzferfajtának a legelső tized jövedelmein belül van a legnagyobb részesedése. Természetesen a keresetek sokkal jelentősebb részt jelentenek az aktív korúak jövedelmeiben (58%), mint a nyugdíjas korúak esetén (11%), de meglepő módon a vállalkozói jövedelmek aránya nem különbözik jelentősen a két csoportban (6%, illetve 8%).

A jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálatakor az első lépés a decilisek szerinti eloszlás vizsgálata. A decilis-arány mutató, amely a jövedelmek alsó és felső tizedének figyelmen kívül hagyásával mutatja a legnagyobb és a legkisebb jövedelem arányát, 3,6 az aktív korúak esetében, az idősök csoportjában pedig 2,4. Ugyanerre az összefüggésre hívják fel a figyelmet egyenlőtlenségi mérőszámaink is: a leggyakrabban használt Gini-index értéke 0,29

az aktív korú népesség esetében, míg az időskorúak esetén csak 0,2. Jövedelemtípusok szerint mind az aktív, mind a nyugdíjas korú népesség esetében a tőkejövedelmek és a vállalkozói jövedelmek eloszlása a leginkább egyenlőtlen, a keresetek eloszlásának egyenlőtlenségét is meghaladva. Mind a teljes sokaságban, mind az egyes részsokaságokban megfigyelhető, hogy az állami transzferjövedelmek eloszlásának egyenlőtlensége sokkal kisebb, mint az előbb tárgyalt „piaci” jövedelmeké, különösen a családi támogatások és a munkanélküli ellátás célzottsága szembevetőd.

A jövedelemeloszlás elemzésének következő lépése, az eloszlás „alján” elhelyezkedők, vagyis a szegénység vizsgálata. Az általánosan elfogadott, a medián felénél meghatározott szegénységi küszöbérték szerint a lakosság 8%-a, míg a legenyhébb kritérium alapján csupán 2%-a számít szegénynek. A 60 év felettek esetében jóval alacsonyabb arányokat kapunk: a nyugdíjas korúak között 3% azok aránya, akik jövedelme nem éri el a nyugdíjas korúak medián jövedelmének felét. A nyugdíjas korúak esetében – ha a medián-jövedelem felét tekintjük küszöbértéknek, akkor – a szegények jövedelme átlagosan 18%-kal marad el a szegénységi küszöbtől, míg ugyanez az aktív korúak 27%-ára igaz. Ez azt mutatja, hogy a nyugdíjas korú szegények nincsenek annyira leszakadva a szegénységi küszöbtől, mint az aktív korú szegények, tehát a jövedelemeloszlás „alsó” vége közelebb van a középhez. Megvizsgáltuk azt is, hogy hogyan alakulna a szegények aránya az egyes állami transzferek megvonásával. Nyugdíj nélkül az egy főre jutó jövedelem átlagának felénél meghatározott szegénységi küszöb mellett 37%-os a szegények aránya, szemben az egyébként jellemző 13%-os aránnyal.

A nyugdíjas korúaknak a jövedelemeloszlásban elfoglalt helyét vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az idősek a középső decilisekben felülreprezentáltak. Jóval kevesebben esnek közülük a legalsó és a legfelső decilisekbe a 18 és 59 év közöttiekhez képest.

A kilencvenes évek elején a magyar társadalom többségének jelentősen csökkent az életszínvonala. Így történt ez a nyugdíjasok körében is. Adataink azonban arról tanúskodnak, hogy az idősek jövedelmi helyzete kevésbé romlott, mint a társadalom többségéé, tehát relatív jövedelmi helyzetük javult a vizsgált időszakban. A nyugdíjas korúak és nyugdíjasok jövedelmi helyzete az országos átlaghoz hasonló. Körükben kisebb a valószínűsége a szegénységnek, de a gazdagságnak is. E jövedelmi jellemzők tükröződnek a korábbi időszak alatt felhalmozott lakás-, „vagyon” mennyiségi és minőségi jellemzőiben. A nyugdíjas korúak és nyugdíjasok egy főre jutó lakótere nagyobb, mint az átlagé, ugyanakkor lakásuk az átlagnál kevésbé komfortos. Bár a nyugdíjas korúak lakásának komfortfokozata a vizsgált időszakban az átlagosnál nagyobb mértékben javult, de még mindig nem érte el az átlagos mértéket. Ez alól kivételt csupán a telefonnal való ellátottság képez. 1992-ben a nyugdíjas korúak közül az átlagosnál többen rendelkeztek telefonnal, mint a fiatalok közül, 1998-ra ez az arány megfordult.

IRODALOM

- Andorka, Rudolf–Spéder Zsolt (1996): Poverty in Hungary. *Review of Sociology*, pp. 3–28.
- Gál Róbert (1998): Az önkéntes nyugdíjpénztárak. In: Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. Budapest: TÁRKI, 318–339. old.
- Kolosi Tamás–Bedekovics István–Szívós Péter (1998): Munkaerőpiac és jövedelmek. In: *Zárótanulmány. Jelentés a Magyar Háztartás Panel 6. hullámának eredményeiről*. Budapest: TÁRKI.
- Kolosi Tamás–Sági Matild (1996): Rendszerváltás és társadalomszerkezet. In: Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. Budapest: TÁRKI, 149–198. old.
- Kolosi Tamás–Sági Matild (1998): Hullámzó háztartások. In: Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. Budapest: TÁRKI, 45–71. old.
- KSH (1998): *Magyar Statisztikai évkönyv 1997*. Budapest: KSH.
- Medgyesi Márton (1999): A nyugdíjas korú népesség demográfiai, jövedelmi és fogyasztási jellemzői a TÁRKI Háztartás Monitor kutatás alapján. Kutatási beszámoló a Szociális és Családügyi Minisztérium számára. Budapest, TÁRKI.
- Medgyesi Márton–Szívós Péter–Tóth István György (1998): A háztartások jövedelmi szerkezete, egyenlőtlenségek, szegénység és jóléti támogatások. In: Szívós Péter–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi tény-kép 1998*. Budapest: TÁRKI, 42–64. old.
- OECD (1998): *Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries*. (eds. Durniaux, Dang, Fore, Förster, d'Ercole, Oxley). Economic Department Working Report No. 189, OECD (March).
- Shorrocks, A. F. (1980): The Class of Additively Decomposable Inequality Measures. *Econometrica*, Vol. 48, No. 3. (April).
- Spéder, Zsolt (1999): Getting better and Becoming Dissimilar: Economic well-being of the elderly between 1987 and 1996, Hungarian Case Study, mimeo.
- Szívós Péter–Tóth István György (1998): A jóléti támogatások és a szegénység Magyarországon, 1992–1997. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok, 5. sz.

1. táblázat *A népesség életkor szerinti megoszlása, 1980–1998 (%)*

	1980	1990	1998
<i>Férfi</i>			
18–59	41,4	41,3	40,2
60–69	3,8	4,6	4,2
70–	3,2	2,9	3,3
<i>Férfiak együtt</i>	48,4	48,8	47,7
<i>Nő</i>			
18–59	41,7	40,0	40,4
60–69	4,8	6,1	5,7
70–	5,1	5,1	6,2
<i>Nők együtt</i>	51,6	51,2	52,3
<i>Teljes népesség</i>			
18–59	83,0	81,2	80,6
60–69	8,6	10,7	9,9
70–	8,4	8,1	9,5
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH 1998

2. táblázat *A népesség alakulása munkavállalási kor és gazdasági aktivitás szerint, 1980–1998 (ezer fő)*

	1980	1990	1998
Munkavállalási kornál fiatalabb	2 339	2 131	1 772
Munkavállalási korú	6 175	5 957	6 137
Nyugdíjas korú	2 196	2 288	2 227
<i>Összesen</i>	<i>10 710</i>	<i>10 375</i>	<i>10 135</i>
Gazdaságilag aktív népesség	5 470	5 251	4 211
Munkavállalási koron túl			
foglalkoztatott nyugdíjas	343	378	83
Munkavállalási korú nyugdíjas	na.	251	412

Forrás: KSH 1998

3a táblázat *Az egyes életkori kohorszok foglalkozás-szerkezeti megoszlása nemek szerint, 1992 (%)*

	Férfiak				Nők			
	18–54	55–59	60–	Összesen	18–54	55–59	60–	Összesen
<i>Gazdasági aktivitás</i>								
Alkalmazott	67,5	45,0	3,8	49,2	59,0	9,4	0,9	37,7
Vállalkozó	7,7	4,1	0,8	5,6	3,2	0,5	0,2	2,1
Ideiglenesen								
nem dolgozik	0,8	0,0	0,0	0,5	11,6	0,0	0,0	7,2
Munkanélküli	10,9	4,1	0,2	7,6	6,2	2,6	0,0	4,1
Nyugdíjas, dolgozik	0,2	1,8	4,2	1,4	0,2	12,0	3,7	2,2
Nyugdíjas, nem dolgozik	4,9	45,0	90,9	30,5	7,3	67,2	84,5	35,1
Tanuló	4,9	0,0	0,0	3,2	3,7	0,0	0,0	2,3
Egyéb inaktív	3,1	0,0	0,0	2,0	8,9	8,3	10,8	9,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	<i>1208</i>	<i>169</i>	<i>472</i>	<i>1849</i>	<i>1389</i>	<i>192</i>	<i>657</i>	<i>2238</i>

3b táblázat *Az egyes életkori kohorszok foglalkozás-szerkezeti megoszlása nemek szerint, 1998 (%)*

	Férfiak				Nők			
	18–54	55–59	60–	Összesen	18–54	55–59	60–	Összesen
<i>Gazdasági aktivitás</i>								
Alkalmazott	60,0	32,3	1,3	43,9	51,8	6,0	0,2	32,3
Vállalkozó	8,2	2,9	0,2	5,9	3,1	0,0	0,0	1,9
Ideiglenesen								
nem dolgozik	1,6	0,0	0,0	1,1	11,6	0,0	0,0	7,1
Munkanélküli	9,9	5,6	0,0	7,2	8,9	0,6	1,9	6,1
Nyugdíjas, dolgozik	0,1	4,5	4,3	1,5	0,4	9,2	2,3	1,7
Nyugdíjas, nem dolgozik	9,9	51,6	93,7	33,1	12,5	80,1	89,3	41,7
Tanuló	4,9	0,0	0,0	3,3	5,0	0,0	0,0	3,1
Egyéb inaktív	5,4	3,1	0,4	4,0	6,6	4,2	5,8	6,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	<i>1069</i>	<i>149</i>	<i>365</i>	<i>1583</i>	<i>1237</i>	<i>171</i>	<i>611</i>	<i>2019</i>

Az idősek jövedelmi helyzetéről

4. táblázat A felnőtt népesség megoszlása életkor, gazdasági aktivitás és nyugdíjas státus szerint, 1992–1998 (%)

	1992			1998		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
<i>Életkor</i>						
18–54	65,4	62,2	63,6	67,7	61,3	64,1
55–59	9,1	8,6	8,8	9,4	8,5	8,9
60–	25,5	29,3	27,6	22,9	30,2	27,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	<i>1849</i>	<i>2238</i>	<i>4087</i>	<i>1584</i>	<i>2020</i>	<i>3604</i>
<i>Gazdasági aktivitás</i>						
Alkalmazott	49,2	37,7	42,9	43,9	32,3	37,4
Vállalkozó	5,6	2,1	3,7	5,9	1,9	3,6
Ideiglenesen nem dolgozik	0,5	7,2	4,2	1,1	7,1	4,5
Munkanélküli	7,6	4,1	5,7	7,2	6,1	6,6
Nyugdíjas, dolgozik	1,4	2,2	1,9	1,5	1,7	1,6
Nyugdíjas, nem dolgozik	30,5	35,1	33,0	33,1	41,7	37,9
Tanuló	3,2	2,3	2,7	3,3	3,1	3,2
Egyéb inaktív	2,0	9,4	6,0	4,0	6,1	5,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	<i>1849</i>	<i>2238</i>	<i>4087</i>	<i>1580</i>	<i>2018</i>	<i>3598</i>
<i>Nyugdíjas státus</i>						
Nyugdíjas, 59 év feletti, nyugdíjas háztartás	22,0	21,6	21,8	20,9	24,9	23,1
Nyugdíjas, 59 év feletti, nem nyugdíjas háztartás	2,3	4,3	3,4	1,7	4,1	3,0
Nyugdíjas, 55–59 éves, nyugdíjas háztartás	3,4	4,6	4,0	5,3	6,2	5,8
Nyugdíjas, 55–59 éves, nem nyugdíjas háztartás	0,9	2,2	1,6	0,1	1,2	0,7
Nyugdíjas, 55 év alatti	3,4	4,7	4,1	6,8	7,9	7,4
Nem nyugdíjas, 59 év feletti	1,2	3,5	2,5	0,5	2,6	1,6
Nem nyugdíjas, 60 év alatti	66,8	59,2	62,6	64,6	53,1	58,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	<i>1849</i>	<i>2238</i>	<i>4087</i>	<i>1544</i>	<i>1781</i>	<i>3325</i>

5. táblázat *A legalsó és legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozók aránya életkor, gazdasági aktivitás és nyugdíjas státus szerint 1992-ben és 1998-ban a személyes jövedelem alapján (%)*

	1992		1998	
	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik
<i>Életkor</i>				
18–54	21,1	27,4	24,8	25,6
55–59	16,3	12,7	14,9	17,4
60–	18,9	5,3	9,6	7,4
<i>Gazdasági aktivitás</i>				
Alkalmazott	6,3	36,5	6,8	38,4
Vállalkozó	16,0	48,7	2,5	46,7
Ideiglenesen nem dolgozik	35,7	5,8	35,8	7,2
Munkanélküli	30,3	10,8	54,1	3,7
Nyugdíjas, dolgozik	5,3	34,2	1,6	64,4
Nyugdíjas, nem dolgozik	16,8	2,8	11,3	5,8
Tanuló	93,6	1,8	92,9	0,0
Egyéb inaktív	88,3	2,4	91,1	0,6
<i>Nyugdíjas státus</i>				
Nyugdíjas, 59 év feletti, nyugdíjas háztartás	13,3	4,3	5,1	8,1
Nyugdíjas, 59 év feletti, nem nyugdíjas háztartás	16,7	1,4	5,2	4,8
Nyugdíjas, 55–59 éves, nyugdíjas háztartás	14,5	4,2	12,2	12,0
Nyugdíjas, 55–59 éves, nem nyugdíjas háztartás	18,2	7,6	4,4	7,1
Nyugdíjas, 55 év alatti	32,3	7,2	28,5	7,1
Nem nyugdíjas, 59 év feletti	71,3	19,8	77,3	3,3
Nem nyugdíjas, 60 év alatti	20,1	28,7	24,0	29,3
<i>Összesen</i>	<i>20,1</i>	<i>20,0</i>	<i>19,9</i>	<i>20,0</i>

6. táblázat *A legalsó és legfelső jövedelmi kvintilisbe tartozók aránya életkor, gazdasági aktivitás és nyugdíjas státus szerint 1992-ben és 1998-ban a háztartás egy főre jutó jövedelme alapján (%)*

	1992		1998	
	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik
<i>Életkor</i>				
18–54	21,5	22,5	25,5	20,8
55–59	14,4	26,1	13,8	24,8
60–	18,0	13,1	8,6	16,4
<i>Gazdasági aktivitás</i>				
Alkalmazott	14,4	26,3	15,0	27,4
Vállalkozó	14,0	42,7	13,5	43,9
Ideiglenesen nem dolgozik	35,1	5,8	47,6	8,2
Munkanélküli	35,9	7,4	54,1	6,5

Az idősök jövedelmi helyzetéről

(a 6. táblázat folytatása)

	1992		1998	
	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik	Legalsó kvintilisbe tartozik	Legfelső kvintilisbe tartozik
Nyugdíjas, dolgozik	5,3	48,0	3,0	71,0
Nyugdíjas, nem dolgozik	17,1	13,1	13,0	13,9
Tanuló	19,3	30,3	17,7	20,3
Egyéb inaktív	58,1	7,5	49,4	60,3
<i>Nyugdíjas státus</i>				
Nyugdíjas, 59 év feletti, nyugdíjas háztartás	16,1	11,7	6,4	16,3
Nyugdíjas, 59 év feletti, nem nyugdíjas háztartás	11,6	16,7	14,8	21,2
Nyugdíjas, 55–59 éves, nyugdíjas háztartás	10,9	18,8	12,2	18,2
Nyugdíjas, 55–59 éves, nem nyugdíjas háztartás	12,1	31,8	21,3	21,2
Nyugdíjas, 55 év alatti	29,7	20,0	30,1	10,6
Nem nyugdíjas, 59 év feletti	42,6	19,8	33,0	8,4
Nem nyugdíjas, 60 év alatti	20,9	22,8	24,9	23,3
<i>Összesen</i>	<i>19,9</i>	<i>20,0</i>	<i>20,0</i>	<i>20,0</i>

7. táblázat Jövedelmi decilisek határai és átlagjövedelmei a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (Ft)

	Teljes népesség		18–59 év közötti népesség		60 éven felüli népesség	
	Decilis határ	Átlag	Decilis határ	Átlag	Decilis határ	Átlag
1	174 442	126 872	176 501	128 322	213 600	176 519
2	221 328	201 383	227 400	203 833	250 856	233 373
3	256 999	241 257	266 604	246 867	273 098	262 784
4	287 280	273 231	300 391	282 350	295 905	284 678
5	322 875	304 833	340 518	319 791	318 333	308 027
6	360 000	341 177	383 647	360 983	346 549	332 668
7	405 477	383 186	441 462	409 937	376 147	360 432
8	474 577	441 339	503 147	471 201	426 615	398 005
9	582 122	522 127	627 812	557 125	516 930	465 542
10	4 019 140	841 919	4 019 140	913 273	3 293 664	665 536
Átlag	367 639		389 426		348 552	
Medián	322 919		340 734		318 333	
100*SCV	40,70		43,22		20,67	
100*Gini	27,97		29,16		20,32	
100*MLD	13,85		15,01		7,05	
100*Atkinson	6,75		7,28		3,59	
N	5202		3221		968	

Megjegyzés: Éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmekkel számoltunk. A deciliseket az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

8. táblázat Az egyes jövedelemtípusok kumulált eloszlása a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)

Decilisek	Teljes népesség (N = 5202)						
	Háztartásfő keresete	Társ keresete	Egyéb háztartástag keresete	Tőke-jövedelmek	Vállalkozói jövedelmek	Transzferek	Összes jövedelem
1	1,77	1,40	1,07	2,31	2,70	6,75	3,77
2	6,25	3,93	4,19	5,84	5,24	15,84	9,54
3	11,17	9,43	7,10	9,25	10,52	25,93	16,46
4	17,09	14,88	15,19	12,70	13,62	36,57	24,08
5	23,44	22,66	22,42	16,61	19,30	48,51	32,83
6	32,85	31,26	28,08	23,71	27,33	60,16	42,54
7	42,59	40,79	39,41	32,18	36,22	71,42	52,88
8	56,63	55,18	56,02	44,01	44,12	81,97	65,21
9	73,78	74,52	74,04	54,10	56,57	91,92	79,20
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
	Aktív korú (18–59 év) népesség (N = 3221)						
1	1,52	1,19	0,89	2,17	2,55	8,39	3,60
2	5,44	4,08	3,99	5,21	5,11	19,04	9,16
3	10,77	8,85	7,65	8,69	10,30	30,17	15,91
4	16,56	15,08	16,10	10,78	15,10	40,54	23,23
5	23,86	23,54	23,45	15,65	21,34	52,21	31,90
6	32,80	31,84	32,40	22,16	29,06	63,09	41,13
7	44,16	42,79	45,23	32,05	37,86	73,47	52,02
8	57,98	59,00	60,65	39,36	43,08	82,75	64,12
9	74,30	77,29	78,20	48,02	54,65	92,51	78,25
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
	Időskorú (59 év feletti) népesség (N = 968)						
1	1,04	1,85	1,02	1,91	2,12	6,20	5,31
2	2,52	1,85	3,99	5,12	5,67	14,38	12,38
3	4,82	3,57	6,21	8,62	8,22	23,90	20,54
4	8,28	4,89	7,59	12,16	10,64	33,47	28,76
5	13,75	9,32	18,70	15,42	15,78	43,73	38,17
6	16,75	16,64	25,53	23,52	20,07	54,50	47,85
7	26,49	27,35	26,41	35,92	26,81	65,41	58,16
8	36,20	37,31	46,32	46,58	40,11	75,51	68,74
9	53,30	56,23	72,40	63,43	50,24	87,78	81,83
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Megjegyzés: A deciliseket az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

Az idősek jövedelmi helyzetéről

9. táblázat *Az egyes decilisek jövedelemszerkezete a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)*

Decilisek	Teljes népesség (N = 5202)						
	Háztartásfő keresete	Társ keresete	Egyéb háztartástag keresete	Tőke-jövedelmek	Vállalkozói jövedelmek	Transz-ferek	Összes jövedelem
1	12,09	5,40	2,23	2,32	5,46	72,50	100,0
2	19,95	6,35	4,23	2,32	3,35	63,80	100,0
3	18,33	11,54	3,30	1,87	5,81	59,14	100,0
4	19,96	10,37	8,31	1,72	3,10	56,54	100,0
5	18,67	12,91	6,48	1,69	4,95	55,29	100,0
6	24,93	12,84	4,56	2,77	6,30	48,60	100,0
7	24,24	13,38	8,59	3,11	6,55	44,12	100,0
8	29,31	16,94	10,56	3,64	4,88	34,68	100,0
9	31,55	20,05	10,09	2,73	6,78	28,80	100,0
10	32,43	17,78	9,78	8,37	15,91	15,73	100,0
<i>Összesen</i>	<i>25,73</i>	<i>14,51</i>	<i>7,84</i>	<i>3,79</i>	<i>7,62</i>	<i>40,51</i>	<i>100,0</i>
	Aktív korú népesség (N = 3221)						
1	12,63	5,89	2,54	2,26	5,57	71,10	100,0
2	21,06	9,23	5,70	2,05	3,60	58,35	100,0
3	23,61	12,56	5,56	1,94	6,04	50,29	100,0
4	23,66	15,12	11,83	1,07	5,14	43,18	100,0
5	25,16	17,34	8,70	2,11	5,65	41,05	100,0
6	28,95	16,00	9,94	2,65	6,56	35,91	100,0
7	31,21	17,87	12,08	3,41	6,35	29,08	100,0
8	34,12	23,81	13,06	2,26	3,38	23,36	100,0
9	34,51	22,99	12,72	2,30	6,42	21,06	100,0
10	35,33	18,56	10,28	8,97	16,36	10,50	100,0
<i>Összesen</i>	<i>29,89</i>	<i>17,77</i>	<i>10,25</i>	<i>3,75</i>	<i>7,85</i>	<i>30,48</i>	<i>100,0</i>
	Időskorú (N = 968)						
1	1,15	0,64	0,59	0,89	2,42	94,30	100,0
2	1,22	0,00	1,31	1,13	3,05	93,30	100,0
3	1,65	0,39	0,84	1,06	1,90	94,16	100,0
4	2,45	0,30	0,52	1,07	1,79	93,87	100,0
5	3,39	0,87	3,66	0,86	3,32	87,92	100,0
6	1,81	1,39	2,19	2,08	2,69	89,85	100,0
7	5,50	1,91	0,26	2,98	3,98	85,37	100,0
8	5,35	1,73	5,83	2,49	7,64	76,96	100,0
9	7,62	2,66	6,17	3,19	4,70	75,66	100,0
10	14,98	4,44	4,71	4,99	16,64	54,25	100,0
<i>Összesen</i>	<i>5,83</i>	<i>1,84</i>	<i>3,10</i>	<i>2,48</i>	<i>6,08</i>	<i>80,68</i>	<i>100,0</i>

Megjegyzés: A deciliseket az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

10. táblázat Az egyes transzferjövedelmek kumulált eloszlása a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)

Decilisek	Háztartásfő keresete	Társ keresete	Teljes népesség (N = 5202)				Transzferek	Összes jövedelem
			Egyéb háztartástag keresete	Tőke-jövedelmek	Vállalkozói jövedelmek			
1	1,95	7,62	15,88	23,08	10,51	2,32	6,75	
2	6,48	19,83	31,12	45,50	22,07	8,12	15,84	
3	14,13	32,83	43,19	59,89	36,12	16,04	25,93	
4	25,15	43,86	52,51	68,95	47,13	26,32	36,57	
5	39,98	54,33	61,20	78,46	51,42	30,74	48,51	
6	53,23	66,70	70,69	83,54	57,02	40,34	60,16	
7	66,56	75,11	80,18	88,23	74,14	51,07	71,42	
8	78,42	84,39	88,81	92,24	83,14	71,33	81,97	
9	90,77	92,49	94,24	96,66	94,74	84,44	91,92	
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Aktív korú népesség (N = 3221)								
1	3,33	8,60	14,22	21,36	10,63	1,74	8,39	
2	10,10	19,13	28,63	44,37	20,55	9,64	19,04	
3	18,92	31,09	43,19	57,08	35,37	15,52	30,17	
4	29,63	41,27	52,49	69,15	43,78	27,13	40,54	
5	40,75	55,48	63,90	78,72	52,23	35,39	52,21	
6	54,69	66,25	71,72	83,79	65,98	41,92	63,09	
7	66,19	75,45	82,65	88,08	72,20	62,25	73,47	
8	77,17	84,24	91,34	92,42	82,27	71,07	82,75	
9	89,84	93,79	95,15	96,31	94,64	87,88	92,51	
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Időskorú népesség (N = 968)								
1	3,83	16,54	12,87	30,78	13,42	0,78	6,20	
2	10,31	32,44	20,68	44,70	30,66	1,44	14,38	
3	18,86	45,81	31,48	62,04	51,92	1,44	23,90	
4	28,81	54,33	40,07	62,04	56,35	8,97	33,47	
5	39,86	61,23	55,84	69,09	61,07	13,52	43,73	
6	51,50	69,07	60,16	74,59	65,02	14,99	54,50	
7	62,60	79,74	67,17	80,36	72,07	25,27	65,41	
8	73,39	85,93	76,23	84,87	80,17	59,57	75,51	
9	86,54	93,40	88,77	92,48	95,49	80,24	87,78	
10	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Megjegyzés: A deciliseket az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

Az idősök jövedelmi helyzetéről

11. táblázat *Az transzferjövedelmek szerkezete a teljes, az aktív korú és az időskorú népesség deciliseiben (%)*

Decilisek	Teljes népesség (N = 5202)						
	Háztartásfő keresete	Társ keresete	Egyéb háztartástag keresete	Tőke-jövedelmek	Vállalkozói jövedelmek	Transzferek	Összes jövedelem
1	10,62	17,97	25,57	13,43	4,11	0,81	72,50
2	16,12	18,83	16,04	8,53	2,96	1,33	63,80
3	22,75	16,72	10,60	4,56	3,00	1,51	59,14
4	29,72	12,88	7,43	2,61	2,13	1,78	56,54
5	34,84	10,65	6,03	2,38	0,72	0,67	55,29
6	28,04	11,33	5,93	1,15	0,85	1,30	48,60
7	26,50	7,24	5,57	1,00	2,44	1,37	44,12
8	19,77	6,69	4,25	0,71	1,08	2,17	34,68
9	18,14	5,15	2,36	0,69	1,22	1,24	28,80
10	9,12	3,21	1,68	0,35	0,37	0,99	15,73
<i>Összesen</i>	<i>20,55</i>	<i>8,90</i>	<i>6,07</i>	<i>2,19</i>	<i>1,48</i>	<i>1,32</i>	<i>40,51</i>
	Aktív korú népesség (N = 3221)						
1	10,27	21,15	20,35	14,59	3,97	0,78	71,10
2	13,50	16,72	13,32	10,15	2,39	2,27	58,35
3	14,52	15,68	11,12	4,63	2,95	1,40	50,29
4	16,23	12,29	6,53	4,05	1,54	2,54	43,18
5	14,23	14,49	6,77	2,71	1,31	1,52	41,05
6	16,75	10,31	4,36	1,35	2,00	1,13	35,91
7	11,72	7,47	5,16	0,97	0,77	2,99	29,08
8	10,07	6,42	3,70	0,88	1,12	1,17	23,36
9	9,95	5,97	1,39	0,67	1,17	1,90	21,06
10	5,18	2,52	1,15	0,42	0,33	0,89	10,50
<i>Összesen</i>	<i>11,10</i>	<i>8,84</i>	<i>5,15</i>	<i>2,46</i>	<i>1,34</i>	<i>1,60</i>	<i>30,48</i>
	Időskorú népesség (N = 968)						
1	47,00	40,23	1,20	2,72	3,08	0,06	94,30
2	59,79	29,03	0,55	0,92	2,97	0,04	93,30
3	68,21	21,13	0,65	1,00	3,17	0,00	94,16
4	78,92	13,39	0,52	0,00	0,66	0,40	93,87
5	76,45	9,47	0,83	0,35	0,61	0,21	87,92
6	78,34	10,45	0,22	0,27	0,50	0,07	89,85
7	70,15	13,35	0,34	0,26	0,83	0,43	85,37
8	66,45	7,55	0,42	0,20	0,93	1,41	76,96
9	65,43	7,37	0,47	0,27	1,43	0,68	75,66
10	48,29	4,69	0,31	0,19	0,30	0,47	54,25
<i>Összesen</i>	<i>65,16</i>	<i>12,91</i>	<i>0,49</i>	<i>0,47</i>	<i>1,22</i>	<i>0,43</i>	<i>80,68</i>

Megjegyzés: A deciliseket az éves, nettó (adózás utáni) ekvivalens háztartási jövedelmek alapján képeztük, minden részsokaságra külön-külön.

12. táblázat *A teljes egyenlőtlenség lebontása háztartástípusok szerint*

Háztartástípus	Arány a népességben (%)	Átlag jövedelem (Ft)	100*MLD	N
Egyedülálló felnőtt	2,34	447 555	25,98	122
Gyermekeit egyedül nevelő szülő	2,80	274 649	26,03	145
Gyermektelen család, min. egy dolgozó	25,90	453 699	11,90	1346
Gyermektelen család, nincs dolgozó	4,82	346 418	12,11	250
Család gyermekkel, min. két dolgozó	26,34	337 177	10,66	1369
Család gyermekkel, max. egy dolgozó	18,49	327 004	19,10	961
Egyedülálló időskorú	5,43	289 947	4,32	283
Pár, időskorú háztartásfő	13,88	361 616	8,20	722
<i>Összesen</i>	<i>100,00</i>	<i>367 579</i>		<i>5199</i>

13. táblázat *Relatív szegénységi mutatók a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)*

Szegénységi küszöb: az adott népesség mediánjának %-a	Szegénységi mutató	Teljes népesség	Nem idős korú népesség	Időskorú népesség
Medián 60%-a	Szegénységi ráta	12,97	14,89	5,35
Medián 50%-a	Szegénységi ráta	8,01	9,03	2,82
	Szegénységi rés-arány 100*Gini	27,57 15,97	27,42 16,44	18,37 9,55
Medián 40%-a	Szegénységi ráta	4,80	4,81	1,25
Medián 30%-a	Szegénységi ráta	2,37	2,61	0,35
Szegénységi küszöb: a teljes népesség mediánjának %-a	Szegénységi mutató	Teljes népesség	Nem idős korú népesség	Időskorú népesség
Medián 60%-a	Szegénységi ráta	12,97	12,50	5,50
Medián 50%-a	Szegénységi ráta	8,01	7,60	2,90
	Szegénységi rés-arány 100*Gini	27,57 15,97	28,38 16,60	18,92 9,60
Medián 40%-a	Szegénységi ráta	4,80	4,70	1,20
Medián 30%-a	Szegénységi ráta	2,37	2,40	0,40

Az idősök jövedelmi helyzetéről

14. táblázat *Abszolút szegénységi mutatók a teljes, az aktív korú és az időskorú népességben (%)*

Szegénységi küszöb: az adott népesség mediánjának %-a	Szegénységi mutató	Teljes népesség	Nem idős korú népesség	Időskorú népesség
Medián 60%-a	Szegénységi ráta	34,60	38,60	14,30
Medián 50%-a	Szegénységi ráta	21,00	24,90	5,40
	Szegénységi rés-arány	26,47	26,68	20,81
	100*Gini	15,50	15,65	10,52
Medián 40%-a	Szegénységi ráta	11,20	13,30	2,50
Medián 30%-a	Szegénységi ráta	5,00	5,90	0,70

Szegénységi küszöb: a teljes népesség mediánjának %-a	Szegénységi mutató	Teljes népesség	Nem idős korú népesség	Időskorú népesség
Medián 60%-a	Szegénységi ráta	34,60	31,70	29,70
Medián 50%-a	Szegénységi ráta	21,00	20,00	13,20
	Szegénységi rés-arány	26,47	26,91	17,69
	100*Gini	15,50	15,67	10,02
Medián 40%-a	Szegénységi ráta	11,20	10,70	4,60
Medián 30%-a	Szegénységi ráta	5,00	4,80	1,50

15. táblázat *Szegénységi ráta (medián 50%-a) a különböző háztartástípusokban (%)*

	Szegénységi ráta	N
Egyedülálló felnőtt	12,30	122
Gyermekét egyedül nevelő szülő	25,52	145
Gyermektelen család, min. egy dolgozó	2,38	1346
Gyermektelen család, nincs dolgozó	7,57	251
Család gyermekkel, min. két dolgozó	8,62	1369
Család gyermekkel, max. egy dolgozó	16,54	961
Egyedülálló időskorú	4,59	283
Pár, időskorú háztartásfő	3,46	722

16. táblázat *Szegénységi ráta a különböző korcsoportokban (%)*

	Szegénységi ráta	N
-17	14,24	1011
18-29	7,27	1031
30-39	8,56	654
40-49	9,05	751
50-59	5,79	726
60-69	2,02	495
70-	3,77	531

17. táblázat Szegénységi ráták jóléti támogatásokkal és azok nélkül (%)

Év	Küszöb (Ft)	Összes jövedelem	Családi pótlék nélkül	Munka- nélküli segély nélkül	Nyugdíj nélkül	Segély nélkül
Szegénységi küszöb: átlag fele						
1991/92	55 910	12,5	18,1	14,7	28,1	13,2
1992/93	71 805	10,4	14,1	12,9	33,5	11,3
1993/94	82 600	11,8	16,5	15,3	36,8	12,6
1994/95	95 758	15,6	22,6	17,0	34,4	16,2
1995/96	106 919	18,0	22,7	19,8	36,4	18,4
1996/97	118 532	17,8	21,8	18,7	44,0	18,8
1997/98	137 080	12,8	15,9	14,3	37,3	14,1
Szegénységi küszöb: medián fele						
1991/92	49 000	10,2	13,7	11,9	25,1	10,8
1992/93	61 050	6,6	10,2	9,1	28,0	7,3
1993/94	69 823	7,3	11,6	9,7	30,8	8,0
1994/95	79 803	9,0	14,8	10,8	26,7	9,5
1995/96	92 350	12,7	18,0	14,3	29,9	13,3
1996/97	102 750	12,4	16,5	13,4	37,2	13,6
1997/98	120 567	9,1	12,4	10,8	32,9	10,3
Szegénységi küszöb: alsó kvintilis						
1991/92	66 502	20,0	27,1	22,3	40,6	20,9
1992/93	88 586	20,0	25,9	22,7	49,4	20,8
1993/94	97 840	20,0	24,6	22,4	49,6	20,8
1994/95	103 600	20,0	27,0	21,9	43,4	20,9
1995/96	112 800	20,0	25,6	22,1	43,1	20,4
1996/97	124 600	20,0	23,5	21,2	46,4	20,9
1997/98	160 544	20,0	24,1	22,1	45,6	21,5

Megjegyzés: A táblázatban szereplő értékeket az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján számoltuk ki.

18. táblázat Az egyes támogatások szegénységcsökkentő hatása: az adott támogatás nélkül kialakuló szegénységi ráta aránya a támogatás esetén meglévő szegénységi rátához képest (%)

Év	Családi pótlék	Munkanélküli segély	Nyugdíj	Segély
Szegénységi küszöb: átlag fele				
1991/92	145	118	225	106
1992/93	136	124	322	109
1993/94	140	130	312	107
1994/95	145	109	221	104
1995/96	126	110	202	102
1996/97	122	105	247	105
1997/98	124	112	290	110

Az idősek jövedelmi helyzetéről

(a 18. táblázat folytatása)

Év	Családi pótlék	Munkanélküli segély	Nyugdíj	Segély
Szegénységi küszöb: a medián fele				
1991/92	134	117	246	106
1992/93	155	138	424	111
1993/94	159	133	422	110
1994/95	164	120	297	106
1995/96	142	113	235	105
1996/97	133	108	299	110
1997/98	136	118	361	114
Szegénységi küszöb: alsó kvintilis				
1991/92	136	112	203	105
1992/93	130	114	247	104
1993/94	123	112	248	104
1994/95	135	110	217	105
1995/96	128	111	216	102
1996/97	117	106	231	104
1997/98	120	110	227	107

Megjegyzés: A táblázatban szereplő értékeket az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján számoltuk ki.

19. táblázat *A gyermekek, az aktív korúak és az időskorúak aránya az egyes jövedelmi decilisekben (%)*

Decilis	Gyermekek (-17)	Nem idős korúak (18-59)	Időskorúak (60-)	Összesen	N
1	33,3	59,2	7,5	100,0	519
2	26,2	59,0	14,8	100,0	522
3	24,4	55,5	20,2	100,0	521
4	20,2	55,2	24,6	100,0	520
5	17,0	53,9	29,1	100,0	519
6	16,2	58,2	25,6	100,0	519
7	17,7	60,7	21,7	100,0	521
8	15,2	67,1	17,7	100,0	520
9	11,5	73,4	15,1	100,0	522
10	13,1	77,0	9,8	100,0	518
N	1013	3220	968		5201